

Teatrul transilvan în pregătirea Marii Uniri

La făurirea statului național unitar român, artele au contribuit, potrivit specificului lor, prin mobilizarea sufelească a întregii națiuni. Opere de reală acuratețe stilistică, pornite dintr-un clocotitor patriotism, stau mărturie, pentru aceasta, urmașilor, cu întregul lor potențial pilduitor.

Din cronică uriașă a campaniilor artistice pentru desăvârșirea idealului național — un stat unic și indivizibil, în temei istoric — să desprindem, în chip anlivisar, cîteva momente și fapte.

Din Blajul lui ianuarie 1756, pornea spre autoritatea ecleziastică o veninoasă scrisoare-raport a iezuitului Athanasius Rednic, în care dascăli ai tinerii școli românești și 13 elevi sint denunțați că au pornit — din 24 decembrie 1755 pînă după Anul nou — prin ținuturile Sebeșul Săsese, Alba Iulia, Vințul de Jos, Cut, reprezentînd o alegorie teatrală în rostire bilingvă (latină-română). Despre *Comoedia ambulatoria alumnorum* nu avem știri, însă din denunțul iezuitului reținem interesul de care ea s-a bucurat: „Străinii... spuneau că se bucură de acțiunile acestora (ale școlarilor — n.n.). Unii ziceau cu oarecare amărăciune că la ei nu se găsesc tineri potriviți pentru a se exercita asemenea jocuri și nici pentru a se declama asemenea piese.” În spectacol au fost „și patru sau cinci cîntări valahice”.

Este întia manifestare cultă cunoscută în istoria teatrului nostru, manifestare așezată, nu întimplător, sub semnul latinității.

La finele veacului trecut, cînd Academia Română iniția colecția națională de acte istorice „Hurmuzachi”, savantul Nicolae Densușianu este trimis în misiune științifică la Budapesta, Viena, în Transilvania Recolta sa documentară stă și azi la temelia istoriografiei naționale. În cartoanele sale, învățatul a adus la București și co-

pia făcută în biblioteca Episcopiei greco-catolice din Oradea după textul *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* — narînd sfîrșitul tragic, în 1777, al domnitorului moldav Grigore Ghica. Atribuită lui Samuil Vulcan, redactată probabil între 1777—1780, piesa este actul de naștere al dramaturgiei românești și, totodată, dovada că și în veacul al 18-lea în Transilvania ecurile din Principate erau puternice, faptele de acolo trezînd în arcu carpatîc interesul frătesc.

Avîntul patriotic de care a fost însuflețit teatrul nostru după revoluția de la 1848 determină actori de seamă ai scenelor din Principate să treacă munții cu un repertoriu reprezentativ pentru cultura „Thaliei române”.

Dacă în 1851 Matei Millo era ovaționat în Transilvania pentru „cînticele” și farse de savoare lingvistice, fapt ce-l va îndemna să repete peregrinările în 1876, prezența lui Mihail Pascaly, la 1868, adună în centrele transilvane și bănățene, mii de români, unii veniți de departe, să asculte „teatru național”. Drame romantice franceze, drame și comedii românești, recitări, cîntece — privegheate de sufleurul trupei (și actor, uneori, de nevoie), Mihai Eminescu. (Poetul național mai călcase Ardealul în 1865, în

trupa Fany Tardini-Vlădescu.)

Impresia lăsată de aceste turnee a fost, ca să folosim limbajul vremii, „sublimă”, și ea a influențat decisiv mișcarea diletanților de teatru din Ardeal.

Cînd 800 de cărturari și poporeni — delegați ai ținuturilor transilvane — aclamă, la Brașov, în 23 octombrie 4 noiembrie 1861, fundarea „Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, se consfințează, pînă la Unirea cea Mare, societatea culturală ce avea să configureze idealurile spirituale ale singurei națiuni fără drepturi din Transilvania. „ASTRA” avea misiunea istorică pe care i-o menise marele Timotei Cipariu: „Ea va îngriji pentru conservarea unității limbii românești în toate provinciile locuite de români... ea va pune fundamente pentru o literatură adevărat națională.”

Începe, sub auspiciile „ASTREI”, campania pentru teatru național român, întîi prin „teatru de familie” în cercurile de intelectuali, apoi prin trupe reunind actori diletanți din toate straturile sociale. Teatrul lui Alecsandri era la mare preț. „ASTREI” îi datorează Transilvania și lupta pentru idealurile naționale prin arta scenei, luptă organizată apoi în propria „Societate pentru fond de teatru” (1870).

Convinși încă o dată că nu elocința parlamentară și

demersurile respectuale le pot impune drepturile istorice, cărturarilor susținători ai ideii teatrului național lansează, la 19 februarie 1870, un apel către „intelligența” română, pe care-l putem socoti actul de naștere al „Societății pentru fond de teatru român”, ale cărei statute se vor vota la Deva, în 4—5 octombrie același an.

Comitetul de redactare — numărând pe Iosif Hodoș, Iosif Vulcan, Vincențiu Babeș — explica avântat: „Necesitatea înființării unui teatru național pentru românii de dincoace de Carpați se simte de întreaga românie. Această necesitate este una dintre cele mai ardente. Așa ne spun o mulțime de voci, ce în toată ziua ne sosesc prin toate părțile; așa ne șoptește inima și ne spune priceperea noastră.

Deci un început serios și regulat pentru realizarea ideii nu se mai poate amîna, căci fiecare minut pierdut învolvă daune imense și responsabilitate mare față cu viitorul.

Conform opiniei publice, manifestată și în publicitate și în particular, precum spuserăm mai sus, — acel început ar fi să se facă în Budapesta, prin mijlocirea inteligenței naționale concentrată aici.

Deci, subscrișii ne luăm voie a ruga pe toți inteligenții români din Budapesta, să binevoiască a se întruni luni la 28 faur st.n. după miezăzi la patru ore, în refectoriul redutului orășenesc, pentru a se consulta în privința aceasta și a stabili măsurile necesare”.

Iosif Vulcan, redactorul gazetei „Familia”, și-a legat prodigioasă-i acțiune culturală națională și de existența „Societății pentru fond de teatru român”. Zecilor de filiale, sutelor de actori diletanți, el le-a dat un repertoriu care, dacă nu strălucește literar, sigur a contribuit decisiv, prin localizarea subiectelor, la

cunoașterea realităților ardelenice de la înălțimea scenei.

Orădeanul academician în România a lăsat pagini vibrante privind misiunea teatrului ca instituție de propășire națională în orașele și satele Transilvaniei.

În articolul „De ce voim să avem un teatru național?”, inițial avîntată alocuțiune la ședința de constituire a „Societății pentru fond de teatru” (Deva, 1870), Iosif Vulcan statornicea „misia” acestei mișcări cultural-politice cu rol însemnat în pregătirea uniunii depline:

„Să fondăm deci un teatru național în care poezii noștri să spună generațiilor noi, în limba armoniei, că dînsa e unica noastră comoară... să fondăm un teatru național prin care să deșteptăm poporul nostru, care să-și poată revărșa darurile asupra tuturor provinciilor românești..., un teatru în care geniul națiunii să învețe pe român a cînta:

*Să formăm dar o cunună
Pentru-un scop frumos,
sublim;*

*Și-n unire dimpreună
Azi toți să contribuim
Și ca frați cu mîna-n mînă
Să-nălțăm un braț frățesc
Templul Thaliei române
Pe pămîntul românesc.”*

În 1878, la Alba Iulia, George Augustin Petculescu-Bănățeanu, conducătorul „Societății teatrale române” din Banat, adresa adunării generale a „Societății pentru fond de teatru” o patetică telegramă prin care îndemna la „inaugurarea teatrului națiunii române printr-o trupă ambulată permanentă”. Acest actor-erou, purtat nu o dată printre baionete, colindînd cu cîțiva împătimiți satele bănățene și ardelenice în „căruța cu paie”, avea un repertoriu în care precumpăneau dramele istorice: *Luarea Griviței de către armata română, Moartea lui Valter Mărăcineanu, Încercarea turcilor să reia Grivița* —

texte inspirate din războiul neamului. La fel, piesele *Mihai Bravul* de I. Dimăitrescu și *Constantin Brîncoveanu* de A. Roque și Mihail Pascaly aveau darul să înalte inimile și să înflăcăreze privirile peste straja Carpaților, spre frații de un neam și de o lege.

La 18 septembrie 1919, ia ființă Teatrul Național din Cluj.

Director al secțiilor de dramă și comedie (se organizau, paralel, și secțiile de operă și operetă) a fost numit Zaharia Bărsan, dramaturg și actor cu trecut glorios în afirmarea artei scenice transilvane.

Trupa dramatică s-a constituit din actori ai celor trei „Naționale” — București, Iași, Craiova —, precum și din actori ai unor trupe particulare. Condițiile de trai și de lucru erau vitrege, dar ce însemnau greutățile în fața misiunii istorice a oamenilor artei!

Cortina celui de-al patrulea Teatru Național al țării se ridică în seara zilei de 1 Decembrie 1919, într-o atmosferă pe care, la adîncă senectute, artistul emerit N. Neamțzu-Ottonel a evocat-o astfel: „Piața teatrului și străzile din jur erau ocupate de căruțe. Veniseră țărani de la sute de kilometri. În sală, aproape la fiecare cuvînt, aplauze. Mare emoție... N-am mai trăit alta asemănătoare. Noi, actorii, însemnam atunci biruința culturii naționale. Noi însemnam teatrul românesc”.

...iar afișul acestei serii istorice a devenit și el argument istoric pentru teatrul românesc: *Se face ziuă, dramă într-un act, și Poemul Unirei*, text ocazional, autorul lor, Zaharia Bărsan, văzîndu-și astfel „visul cu ochii”, împreună cu întreaga suflare transilvană, pentru care ROMÂNIA MARE devenea o realitate istorică, eternă.

I. N.